

Секція 8
ЦИФРОВІЗАЦІЯ СУСПІЛЬНОГО БУТТЯ:
АКСІОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

Світлана СТОРОЖУК

*доктор філософських наук, професор,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
Київ, Україна
svitlanastorozuk@gmail.com*

**ВІД ПЛЮРАЛІЗАЦІЇ ДО ЗАБУТТЯ: ДО ПИТАННЯ ПРО
КОЛЕКТИВНІ СПОГАДИ У ЦИФРОВОМУ ПРОСТОРІ**

Останніми роками серед українських та зарубіжних дослідників спостерігається зростання наукового інтересу до феномену колективної пам'яті. На наш погляд, ця тенденція зумовлена, з одного боку, розмиванням національної ідентичності, а з іншого – консолідуючою роллю колективних споминів. Вони, як цілком аргументовано показав свого часу М. Альбвакс, закладають фундамент групової ідентичності, тим самим формуючи загальний образ спільноти. Крім того, спільні спомини легітимують тривалість групи у часі, тим самим набуваючи повчального і навіть іконічного характеру. «У них виражена загальна позиція групи; вони не тільки відтворюють її минуле, а й визначають її сутність, її властивості та її слабкості» [4, с. 192]. Люди в усі історичні періоди «апелювали до пам'яті суспільства, аби досягнути того послуху, якого пізніше будуть вимагати, посилаючись на користь свого служіння або на повноваження службовців і чиновників» [4, с. 267].

Зауваги М. Альбвакса не викликають особливих дискусій в сучасному інтелектуальному дискурсі, котрий практично безапеляційно визнає засадниче значення споминів у процесі формування групової ідентичності. І справді, ще пів століття тому, колективні спомини пильно контролювалися державою. Вона забезпечувала напрям розвитку історичної науки, цензурувала отримане нею знання та спрямовувала його в систему освіти. Крім того, держава контролювала тиражування масової культури та ступінь відкритості бібліотечних та архівних фондів. Навіть масові медіа включали пересічного члена суспільства у свою структуру лише як реципієнта, блокуючи об'єктивацію його мнемонічної активності насадженням готового історичного минулого та визначеного колективного досвіду. Така інформаційна політика сприяла формуванню внутрішньої

єдності групи у процесі насадження спільних споминів та переконань, зрідка породжуючи незначні конфлікти між «офіційною» історією політичного дискурсу та локальними голосами пам'яті.

Ситуація почала помітно змінюватися вже на початку ХХІ ст., внаслідок прискореного розвитку цифрових технологій. Вони, як цілком справедливо зауважує А. Ассман, демонструють небачені до цього здатності для збереження й уможливають дедалі швидші ритми циркуляції інформації. Завдяки щільним комунікативним мережам поєднуються в єдине суспільство найвіддаленіші регіони, а радіо і телебачення розсилають свої програми в усі куточки світу [1, с. 227]. Водночас розвиток цифрових та комунікаційних технологій унеможливив жорстку державну цензуру, що призвело до інформаційного «розкріпачення» споживачів. Формування різнорідних цифрових каналів збереження та передачі даних, дало можливість кожному споживачу самостійно обирати інформацію згідно з власними переконаннями, смаками та потребами.

Вказані зміни істотно розширили комунікативні, освітні, професійні тощо можливості людей, а тому могли б розглядатися як цілком позитивна тенденція. Утім останніми роками вони зумовили деяке занепокоєння внаслідок амбівалентного впливу на колективну пам'ять. Технічні ресурси для збереження великої кількості соціально значущої інформації продукують швидкоплинні колективні уявлення, котрі зазвичай пов'язані тільки сучасним. Їх засилля зумовлює розчинення пам'яті у прискорених циклах виробництва і споживання, продукуючи організовану амнезію, котра, своєю чергою, призводить до розмивання групової ідентичності. Наші зауваги суголосні заувагам А. Ассман щодо розмивання технологіями інформаційного забезпечення межі між пригадуванням і забуттям. У висліді цього, світ й передусім універсальна мас-медійна культура набуває тоталітарного характеру. Вона жорстко контролює, а часом і перенавантажує людину інформацією, котра обмежує та корегує її спомини про минуле [1, с. 227]. Інакше кажучи, медіа спрямовані на формування колективних уявлень, витісняють наші спомини, перетворюючи їх у «відходи» і тим самим змушують людину жити тільки в актуальному сьогоденні.

На перший погляд, застороги німецької дослідниці можуть видатися надто песимістичними та дискусійними зважаючи на те, що розвиток медіа зумовив цілий ряд позитивних змін у житті сучасної людини. Першим, і, на наш погляд, головним здобутком медіа стали численні освітні ресурси, котрі істотно розширили можливості для особистісної самореалізації та

групової самопрезентації. Крім того, інформаційно-комунікативні технології сприяли вирішенню цілого ряду важливих суспільних проблем: вони підвищили гнучкість адміністративної системи, деперсоналізували процеси взаємодії громадянина з державою та зруйнували усталені правила ієрархії та підпорядкування [2, с. 82-83]. Все це, у єдності своїй, зумовило лібералізацію соціального життя, котра незмінно супроводжується розширенням можливостей самореалізації кожної окремої людини.

До позитивних тенденцій можна віднести й невпинне розмивання спогадів про минуле. Завдяки йому руйнується ментальне та культурне розмаїття світу та формуються підвалини для утвердження універсальної ціннісної системи, як необхідної умови перетворення людей в активних та творчих громадян світу. Утім такий висновок є аж надто оптимістичним та необачним з огляду на зміни, що відбуваються в сучасному світі. Зростання рівня міграції та тісна міжкультурна комунікація зумовили посилення суспільної ворожнечі, натомість розмивання національної ідентичності супроводжується відродженням регіональних спільнот та загостренням конфліктів в середині, здавалось би, культурно однорідних національних держав. Не менш гостро, як засвідчує досвід воєнної агресії росії проти України, колективна амнезія цифрового суспільства відбивається на міжкультурній комунікації та міжнародній взаємодії: завдяки їй маса людей стає жертвою політичних маніпуляцій та виправдовує злочини людяності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ассман А. Простори спогаду. Форми трансформації культурної пам'яті. К.: Ніка-Центр, 2012. 440 с.
2. Варзарь П. Демократія і бюрократія: проблема сумісності. Політичний менеджмент. 2010. № 1. С. 76-87.
3. Сторожук С.В., Кривда Н. Ю. Культурна ідентичність як основа колективної єдності. International education journal of innovative technologies in social science. 2016. 4(8), Vol. 2. pp. 58-63.
4. Хальбвакс М. Социальные рамки памяти. Москва: Новое издательство, 2007. 348 с.